

УДК: 330.34.014.2

Маликов А.А.

преподаватель Ошского государственного университета, Кыргызская Республика

КЫРГЫЗСТАНДА САНАРИПТИК ЭКОНОМИКАНЫН ӨНУГҮҮСҮНҮН АБАЛЫ

Бул жумушта изилдөөнүн предмети катары Кыргызстандагы санариптик экономиканын учурдагы өнүгүү абалы каралды. Изилдөөнүн негизги максаты санариптик технологиялардын санариптик экономикага тийгизген таасири болуп саналат. Бул изилдөөдө салыштыруу, талдоо жана топтоо сыяктуу изилдөө ыкмалары колдонулду. Дүйнө жана Борбор Азия өлкөлөрүнүн арасында интернеттин ылдамдыгы жана жеткиликтүүлүгү боюнча өнүгүү деңгээлин мүнөздөгөн рейтингдеги Кыргыз Республикасынын позициясы талданды. Кыргыз Республикасында санариптик экономикасынын учурдагы өнүгүү абалы жана мамлекеттик башкарууда санариптештирүүнүн жыйынтыктары талдоого алынды. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы: азыркы учурда санариптик технологияларды өркүндөтүү менен мамлекеттин бардык тармактарын санариптештирүүнүн негизинде санариптик экономикасын өнүктүрүүгө, ишмердүүлүктүн ар кандай багыттарын уюштурууну оптималдаштырууга, көмүскө экономиканы жарыкка чыгарууга, калктын жашоо турмушун жакшыртууга чоң салым кошоорун көрсөтөт. Изилдөөнүн жыйынтыгында санариптик технологияларды бардык тармактарга киргизүү технологиялык процесстерди өркүндөтүп, ишмердүүлүктүн ар кандай багыттарын уюштурууну оптималдаштырары, көмүскө экономиканы жарыкка чыгарары, бюрократияны жоюшу жана коррупциялык иштерге бөгөт коёру боюнча илимий-методикалык сунуштар берилди.

Негизги сөздөр: санариптештирүү; санариптик экономика; санариптик технологиялар; мобилдик интернет; санариптик трансформациялоо.

СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В КЫРГЫЗСТАНЕ

В данной работе предметом исследования рассмотрено современное состояние развития цифровой экономики в Кыргызстане. Основная цель исследования – влияние цифровых технологий на цифровую экономику. В этом исследовании использовались такие научные методы исследования, как сравнение, анализ и группировка. Проанализировано положение Кыргызской Республики в рейтинге, характеризующем уровень развития по скорости и доступности Интернета среди стран мира и Центральной Азии. Проанализировано современное состояние развития цифровой экономики в Кыргызской Республике и результаты цифровизации в государственном управлении. Научная новизна исследования показывает, что развитие цифровой экономики основано на цифровизации всех отраслей государства с совершенствованием цифровых технологий, оптимизацией организации различных сфер деятельности, освещением теневой экономики и улучшение жизни населения. В результате исследования даны научно-методические рекомендации о том, что внедрение цифровых технологий во всех отраслях улучшает технологические процессы, оптимизирует организацию различных сфер деятельности, выводит на свет теневую экономику, устраняет бюрократию и предотвращает коррупцию.

Ключевые слова: цифровизация; цифровая экономика; цифровые технологии; мобильный Интернет; цифровая трансформация.

STATE OF DIGITAL ECONOMY DEVELOPMENT IN KYRGYZSTAN

This article considered the current state of development of the digital economy in Kyrgyzstan as the subject of research. The main objective of the study is the impact of digital technologies on the digital economy. This study used scientific research methods such as comparison, analysis and grouping. The position of the Kyrgyz Republic in the ranking characterizing the level of development in terms of Internet speed and accessibility among the countries of the world and Central Asia was analyzed. The current state of development of the digital economy in the Kyrgyz Republic and the results of digitization in public administration were analyzed. The scientific novelty of the research shows that the development of the digital economy based on the digitalization of all sectors of the state with the improvement of digital technologies, the optimization of the organization of various areas of activity, the illumination of the shadow economy, and the improvement of

the life of the population. As a result of the study, scientific-methodical recommendations were made that the introduction of digital technologies in all industries improves technological processes, optimizes the organization of various areas of activity, brings to light the shadow economy, eliminates bureaucracy and prevents corruption.

Keywords: *digitalization; digital economy; digital Technologies; mobile Internet; digital transformation.*

Санариптик экономика - бул олуттуу өсүшкө ээ болгон маанилүү сектор. Мындан тышкары, санариптик экономиканын таасири маалыматтык товарлардан жана кызматтардан тышкары экономиканын башка тармактарына, ошондой эле жалпысынан жашоо образына жайылтылат. Айрыкча мобилдик түзүлүштөрдүн өнүгүшү коомдогу интернеттин чөйрөсүн кыйла кеңейтти.

Кыргызстанда санариптик экономиканын өнүгүүсүнүн абалы [1] жумушта анализделип, маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын (МКТ) өнүгүү деңгээлин жана Кыргызстанда санариптик экономиканын калыптануу процессинин жүрүшү жана учурдагы жыйынтыктары берилген. ЕАЭБ өлкөлөрүнүн арасында санариптештирүүнүн өнүгүшүн мүнөздөгөн эл аралык рейтингдердеги Кыргыз Республикасынын позициясы талдоого алынган. МКТны санариптештирүү жана ишке киргизүү процессин мүнөздөгөн индекстердин жана рейтингдердин арасында Кыргыз Республикасы жалпысынан ЕАЭБ өлкөлөрүнүн ичинен салыштырмалуу төмөн орунда турары белгиленген.

Кыргыз Республикасынын өнүгүүсүнүн бирден бир артыкчылыктануу жолдорунун бири болуп МКТнын өнүгүүсү саналат. Коомдун бардык экономикалык жана социалдык чөйрөсүндө заманбап МКТ активдүү колдонуу процесси жүрүп жатат. Санариптик экономиканын ийгиликтүү өнүгүшү үчүн билим берүү системасы экономиканы санариптик доордун талаптарына жооп берген адистер менен камсыз кылышы зарыл. Бул артыкчылыктануу маселелердин бири болуп эсептелет, анткени жетиштүү сандагы жогорку квалификациялуу Маалыматтык технологиялар (МТ)-адистердин болушу санариптик технологияларды ийгиликтүү колдонуунун жана санариптик экономиканы өнүктүрүүнүн шарттарынын бири болуп эсептелет [2].

Эл аралык мааниде санариптик экономика - бул чарба жүргүзүүчү субъекттердин ортосундагы мамилелердин тармактык, системалуу уюшулган мейкиндик түзүмү. Ал жаңы маалыматты, технологияларды жана продуктыларды түзүү жана пайдалануу секторун, телекоммуникациялык кызматтарды, электрондук бизнести, электрондук коммерцияны, электрондук рынокторду, аралыктан кызмат көрсөтүүлөрдү жана башка компоненттерди камтыйт [3].

Санариптик экономиканын өнүгүүсүнө таасир этүүчү эң негизги фактор катары – маалымат технологиялары, интернет жана анын ылдамдыгы, жеткиликтүүлүгү болуп саналат. Кыргызстан интернеттин ылдамдыгы жана жеткиликтүүлүгү боюнча Борбор Азия өлкөлөрүнүн арасында алдыңкы саптардын биринде баратат.

Улуттук статистика комитетинин маалыматына ылайык, 2022-жылдын соңуна карай уюлдук байланышка кошулгандардын саны 7 млн 437 миң абонент болгон. Интернетти активдүү колдонуучулардын саны 6 млн 469 миң кишиден турган [4].

Британиялык Cable.co.uk порталынын 2023-жылдагы изилдөөсүнө караганда Кыргызстанда мобилдик интернеттин баасынын арзандыгы боюнча дүйнөлүк рейтингде 8-сапта турат. Бул 237 өлкөнүн ичинде эң арзан баалардын бири болуп саналат.

Кыргызстанда мобилдик интернеттин баасы бир гигабайт үчүн 15,5 сомдон (17 АКШ центинен) башталат. Бул Кыргыз Республикасынын бардык коңшуларынын, Борбордук Азия

өлкөлөрүнүн жана КМШнын эң арзан көрсөткүчү. Кыргызстан (0,17 цент), Россия (0,25 цент), Өзбекстан (0,3 цент), Кытай (0,38 цент), Казакстан (0,41 цент), Тажикстан (1,65 доллар), Түркмөнстан (11.42 доллар)

Эң арзан интернет Италияда, Израилде жана Фиджиде – гигабайт үчүн 10 АКШ центинен аз. Эң кымбаты Сент-Хелена, Мальвин (Фолкленд) аралдарында жана Зимбабведе – бир гигабайт маалымат үчүн 40 доллардан ашык [5].

Speedtest Global Index сервисі интернеттин ылдамдыгы боюнча дүйнөдөгү өлкөлөрдүн ар айлык рейтингин жасап турат. Ал рейтингге ылайык төмөнкү таблицадан алдыңкы 10 өлкөнүн ээлеген позицияларын көрүүгө болот.

1-таблица. Интернеттин ылдамдыгы боюнча дүйнөдөгү өлкөлөрдүн рейтингі

№	Мобилдик интернеттин ылдамдыгы боюнча		№	Кең тилкелүү интернеттин ылдамдыгы боюнча	
	Өлкөлөр	Мбит/с		Өлкөлөр	Мбит/с
1	БАЭ	302,38	1	Сингапур	277,57
2	Катар	285,84	2	Гонконг	275,17
3	Кувейт	196,94	3	Исландия	268,72
4	Кытай	164,58	4	Чили	263,63
5	Дания	153,90	5	Кытай	259,70
6	Түштүк Корея	150,22	6	БАЭ	249,87
7	Норвегия	148,72	7	АКШ	237,41
8	Нидерланды	131,27	8	Франция	230,90
9	Бахрейн	128,74	9	Монако	229,51
10	Исландия	126,74	10	Дания	228,46

2024-жылдын январь айында Кыргызстан кең тилкелүү интернеттин ылдамдыгы боюнча 181 өлкөнүн ичинен 94-орунду ээледі. Бул рейтингдин көрсөткүчтөрүнө ылайык Кыргызстан (94-орун) кең тилкелүү интернеттин ылдамдыгы боюнча Борбор Азия өлкөлөрүнүн ичинен Өзбекстандан (89-орун) кийинки орунда. Андан кийин Казакстан (102-орунда), Тажикстан (132-орунда) жана Түркмөнстан (171-орунда) турат.

Ал эми мобилдик интернеттин ылдамдыгы боюнча Кыргызстан 144 өлкөнүн ичинен 94-орунду ээлеген. Мобилдик интернеттин ылдамдыгы соңку 7-8 айдан бери төмөндөп кеткен. Борбор Азияда алдыда Казакстан (69-орун), экинчиде Өзбекстан (91-орун), үчүнчү орунда Кыргызстан (94-орун) жана төртүнчүдө Тажикстан (140-орун) турат. Түркмөнстан рейтингге кирбей калган [6].

I DO MARKETING санарип агенттиги жана Digital Academy билим берүү борбору тарабынан креативдүү экономиканы өнүктүрүүгө, санарип продукциясын экспорттоого жана өлкөнүн бизнесин санариптештирүүгө арналган “DIGITAL FEST 2022” 11-эл аралык форумун уюштурган.

Экономика жана коммерция министринин орун басары Чоро Сейитов өз сөзүндө Кыргызстанда санариптештирүүнү өнүктүрүүнүн маанилүүлүгүн белгилеп, санариптик технологиялар өз кезегинде экономиканын түрдүү тармактарынын натыйжалуулугун жогорулатырын белгиледи. «Бүгүнкү күндө санариптик экономиканын үлүшү ИДПнын

0,7%ын түзөт. Бул абдан кичинекей бөлүгү, бирок өсүү үчүн чоң потенциал бар экенин да билдирет», - деп баса белгиледи министрдин орун басары [7].

Евразия өнүктүрүү банкынын 2017-жылы берген маалыматы боюнча, ЕАЭБдин жалпы ИДПсында санариптик экономиканын үлүшү 3%дан аз. Санариптик экономиканын Кыргызстандын ИДПсына кошкон салымы анча чоң эмес – өлкөнүн ИДПсынын 0,4%. Салыштыруу үчүн карап көрсөк, Казакстандын көрсөткүчү 3,9%, Орусияныкы 3% деп эсептелет [8].

Акыркы жылдары Санариптик өнүктүрүү министрлиги калкты каттоо тармагында реформаларды жүргүзүүдө – жаңы кызматтар киргизилүүдө, процедуралар жөнөкөйлөштүрүлүп, бюрократиялык процедуралар кыскарууда.

Мурунку Санариптик өнүктүрүү министри Талантбек Иманов өлкөдөгү санариптештирүүнүн деңгээли, мобилдик интернеттин камтылышы, жасалма интеллектти колдонуу пландары жана ведомстводогу коррупцияга каршы күрөш тууралуу маалымат берген. Ал Кыргызстанда санариптик трансформация кызуу жүрүп жаткандыгын баса белгилеп, негизги милдет – жарандарыбыз үчүн сапаттуу мамлекеттик кызматтарды көрсөтүүдөн баштап, бардыгы үчүн жеткиликтүү, ылдам интернет жана заманбап санариптик кызматтардын жеткиликтүүлүгү менен камсыздоо. Биз жакшы иштерди жасап, баланын туулгандыгы тууралуу күбөлүгүн санарип форматка өткөрдүк, анын ичинде үйгө жеткирүү – биздин жарандар үчүн ыңгайлуу инновациялардын бири. Экинчи жетишкендик санариптик документтер долбоорунун ишке кириши, биз бул долбоорду 2022-жылдын ноябрь айында ишке киргиздик. Бүгүнкү күндө санариптик документтер мобилдик тиркемесинде 5 документ бар: электрондук ID паспорту, айдоочунун күбөлүгү, каттоо күбөлүгү, туулгандыгы тууралуу күбөлүк жана пенсионерлердин күбөлүгү.

Жогорку ылдамдыктагы интернетке кирүү үчүн инфраструктураны камсыздоо боюнча масштабдуу иштер улантылууда. 2000ден ашык калктуу пункттар мобилдик интернет менен камтылган, бул калктуу конуштардын жалпы санынын болжол менен 97% түзөт. 2022-жылдын аягына карата дүйнө жүзү боюнча 200дөн ашык телекоммуникация компаниялары 5G тармактарын жайылтышты жана бул тармактарды колдогон 700дөн ашык смартфон моделдери жарыяланды же коммерциялык колдонууда.

Ал эми мамлекеттик башкарууда да санариптештирүү (e-Kyzmat, Infodocs жана «Санарип Аймак») жакшы жолго түшүп бара жатат. Infodocs электрондук документ жүгүртүү системасы мамлекеттик органдарда, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында, мамлекеттик ишканаларда жана мекемелерде иш кагаздарын жүргүзүүнү автоматташтыруу жана документтерди электрондук форматка өткөрүү үчүн арналган маалыматтык система. Система киргизилгенден бери 9,5 миллиондон ашык документ мамлекеттик органдарда каттоодон өткөн.

«Е-Кызмат» автоматташтырылган маалыматтык системасын ишке киргизүү аяктады, бул мамлекеттик органдарда жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында бухгалтердик эсепти жана персоналды башкарууну автоматташтырууга мүмкүндүк берди. Система бардык жалданган кызматкерлердин жеке карталарын каттоого, кароого (редакциялоого), кызматкерлердин эмгек стажынын эсебин жүргүзүүгө, кылмыш иштеринин, административдик жоопкерчиликтин реестрин жүргүзүүгө, отчетторду түзүүгө, көрсөтүлгөн параметрлер боюнча издөөгө мүмкүндүк берет [9].

Каржы министрлигинин басма сөз кызматы билдирген маалыматка ылайык 2023-жылдын январь-май айларында “Коопсуз шаар” долбоорунун алкагында республикалык бюджетке 243,8 миллион сом түшкөн [10].

Экономиканы санариптештирүү аракеттеринин алкагында Кыргызстан санариптик экономиканы өнүктүрүүгө багытталган демилгелерди колдоого олуттуу каражат бөлдү. 2023-жылга республикалык бюджет жөнүндө мыйзамга ылайык, 2024-2025-жылдарга пландаштыруу мезгилине Финансы министрлиги санариптик трансформация долбоорлорун ишке ашырууга 500 млн сом бөлгөн [11].

Жыйынтыктар:

1. Азыркы учурда дүйнө өлкөлөрү санариптик технологияларды өркүндөтүү менен мамлекеттин бардык тармактарын санариптештирүүнүн негизинде санариптик экономикасын өнүктүрүүгө басым жасоодо;

2. Жогоруда айтылгандай, бул жараяндан артта калбай Кыргызстанда да санариптик экономиканы өнүктүрүү боюнча алгылыктуу иштер жүрүп жаткандыгын айтууга болору белгиленди;

3. Учурда санариптик технологияларды бардык тармактарга киргизүү технологиялык процесстерди өркүндөтүп, ишмердүүлүктүн ар кандай багыттарын уюштурууну оптималдаштырат, көмүскө экономиканы жарыкка чыгарат, бюрократияны жоёт жана коррупциялык иштерге бөгөт коёт.

Адабияттар тизмеси:

1. **Ташбаев, А.М.** Развитие информационно-коммуникационных технологий и становление цифровой экономики в Кыргызстане [Текст] / А.М.Ташбаев, Д.А.Осмоналиева // Экономика и бизнес: теория и практика. -2020. - № 4-3(62). - С. 65-72.
2. **Ташбаев, А.М.** Цифровая трансформация и состояние применения информационно-коммуникационных технологий в сфере образования [Текст] / А.М.Ташбаев // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. -2019. - №10. - С. 109-115.
3. **Азизкулов, Д.М.** Цифровая экономика: понятие, особенности и перспективы на российском рынке [Текст] / Д. М. Азизкулов // Вектор экономики. – 2018. – № 3 (21). – 62 с.
4. Кыргызстандын санарип экономикасы канткенде өнүгөт? [Электрондук ресурс]. Кируу режими: <https://www.azattyk.org/economics/2024/1/21> (кируу күнү: 16.02.2024).
5. В Кыргызстане самый дешевый мобильный интернет в Центральной Азии и СНГ. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://economist.kg/novosti/2023/10/03/v-kyrgyzstanie-samyi-dieshievyi-mobilnyi-intierient-v-tsientralnoi-azii-i-sng/> (дата обращения: 02.03.2024).
6. Глобальный индекс Speedtest. Ежемесячный рейтинг скоростей мобильного и фиксированного широкополосного доступа со всего мира. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.speedtest.net/global-index> (дата обращения: 19.02.2024).
7. Digital Fest 2022: итоги. [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://www.auca.kg/ru/auca_news/5315/ (дата обращения: 26.02.2024).
8. Доля цифровой экономики в совокупном ВВП ЕАЭС составляет менее 3%, - анализ ЕАБР. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.tazabek.kg/news:1557149> (дата обращения: 26.02.2024).
9. Реформы в системе регистрации населения продолжатся, пока все не будут работать честно, - глава Минцифры Т.Иманов. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://kg.akipress.org/news:1934687/?f=cp> (дата обращения: 26.02.2024).
10. За 5 месяцев в республиканский бюджет поступило 243,8 млн сомов по проекту «Безопасный город». [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://kg.akipress.org/news:1936897?f=cp> (дата обращения: 02.03.2024).
11. Кыргызстан санариптик экономикага инвестиция салат. [Электрондук ресурс]. Кируу режими: <https://www.akchabar.kg/kg/news/kyrgyzstan-investiruet-v-cifrovuyu-ekonomiku/> (кируу күнү: 02.03.2024).

DOI: <https://doi.org/10.54834/vi2.398>

Поступила в редакцию: 26.02.2024 г.